

આકસ્મિક પાક આયોજન ખરીફ-2012

પ્રસ્તાવના

ખેતીવાડી ક્ષેત્રે ગુજરાત રાજ્યનું અગત્યનું અંગ હોઈ,ખેતી તથા ખેડૂતોનો સંવાંગી વિકાસ થાય તે અનિવાર્ય છે. આ અંગે રાજ્ય સરકાર સક્રિય પ્રયાસો કરી રહી છે. આ અંગે 20 મુદા કાર્યક્રમમાં પણ સવિશેષ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે.

રાજકોટ જિલ્લામાં અર્ધ અછત તથા અછત વારંવાર સર્જાય છે. વરસાદની અનિયમિતતા પણ જોવા મળે છે. આ પરિસ્થિતિમાં ખેતી ના વિકાસ માટે,વાવેતર થતાં જુદા જુદા પાકો માટેનો ઉત્પાદન કાર્યક્રમ પરિસ્થિતિને અનુરૂપ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

પાક ઉત્પાદન કાર્યક્રમનું આયોજન ગ્રામ્ય કક્ષાએ, તાલુકા કક્ષાએથી તેમજ પેટા વિભાગ તથા જિલ્લા સ્તરે, એમ તમામ તબક્કે વ્યવસ્થીત થાય તે ધ્યાને લઈને કરવામાં આવેલ છે.

2012-13 ના વર્ષનું રાજકોટ જિલ્લાના ખેત ઉત્પાદન કાર્યક્રમ આયોજન ઉપરોક્ત વિગતે તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. આયોજન તથા વિકાસ એક બીજાના અવિભાજ્ય અંગો તેમજ સતત ચાલુ રહેતી પ્રક્રિયા છે. ખેતીના વિકાસ માટે જુદા જુદા વિસ્તારને અનુરૂપ આયોજન કરવું જરૂરી છે. અંતિમ ધ્યેય ખેડૂતોનો આર્થિક વિકાસ થાય એ મુખ્ય ધ્યાને લેવામાં આવેલ છે.

2012-13 ના વર્ષમાં ખેતી નો વિકાસ અપેક્ષિત આયોજન મુખ્ય તમામ સ્તરેથી સુવ્યવસ્થિત થાય અને ઉત્પાદનમાં જિલ્લો મોખરે રહે તેવું કાર્ય ખેતીવાડી ક્ષેત્રે સંકળાયેલા તમામ અધિકારી ગણ તથા ક્ષેત્રીય કર્મચારી ભાઈઓ વ્યવસ્થા તથા સંકલન ગોઠવાશે તેવી અપેક્ષા તથા વિશ્વાસ અમોને છે.

આબોહવા

રાજકોટ જિલ્લાની આબોહવા ઉનાળામાં સખત ગરમી,સુર્ય તાપ તથા 15 થી 20 કિ.મી.ની ઝડપે પવન ફુંકાય છે. રાત્રીના સમયે ઠંડક લહેરાય છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષ થીયા ઉતરોતર ઉષ્ણતામનમાં વધારો જ થતો જાય છે. હવામાં ભેજ નુ પ્રમાણ 26 થી 28 ટકા જેટલુ ઉનાળામાં રહે છે. ઉનાળુ રૂતુમાં મે માસમાં ઉષ્ણતામનમાં 40 થી 44 સેન્ટીગ્રેડ જેટલુ ઉચુ રહેવાથી સખત તાપ પડેલ હતો.

શીયાળામાં દિવસોમાં ઓછામાં ઓછુ 8 સેન્ટીગ્રેડ થી 12 સેન્ટીગ્રેડ ઉષ્ણતામન રહે છે. ઠંડીનું પ્રમાણ ઉતરોતર વર્ષોમાં ઓછું થતું જાય છે. ઠંડી મોડે મોડે ડીસેમ્બર માસમાં પહેલા

અઠવાડીયામાં વધે છે. શિયાળાની શરૂઆતનાં દિવસોમાં ઠંડી ઓછી અથવા નહીંવત જણાય છે. ઠંડીના દીવસોમાં ઘટાડો થતો અનુભવાયેલ છે. ઠંડી જાન્યુઆરી માંસના અંતમાં વિદાય લે છે. અંકદરે ઠંડીના દીવસો 40 થી 50 જેટલા હોય છે.

વર્ષ-2011-12 ના વર્ષમાં રાજકોટ જિલ્લામાં શિયાળુ રૂતુમાં ઠંડી છેલ્લે ડીસેમ્બરના અંતથી ઠીક-ઠીક પ્રમાણ માં શરૂ થયેલ, જાન્યુઆરી આખો માસ તથા ફેબ્રુઆરી પ્રથમ પંદર દિવસ સુધી ઠંડી પડેલ આ સમય દરમ્યાન એક વખત કમોસમી માવઠાનો નહીંવત વરસાદ પડેલ હતો એકદરે આ વર્ષે ઠંડી નું પ્રમાણ શિયાળુ રૂતુમાં પાછળનાં સમયમાં ધણુ જ સારૂ હતુ. છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં ઠંડી સરસ પડેલ છે.

ચોમાસું રૂતુમાં હવામાન સતત વાદળછાયુ, ગરમ અને ભેજવાળુ છે. વરસાદનુ પ્રમાણ છેલ્લા પાંચ વર્ષથી સારૂ છે. સુર્ય તાપ તથા ખુલ્લા આકશમય હવામાનને અભાવે જિલ્લાનો મુખ્ય પાક મગફળી ઉપર ઉત્પાદનની માઠી અસરો ઉતરોતર વર્ષ જોવા મળેલ છે. વાતવરણ માં ભેજનુ પ્રમાણ 80 થી 95 ટકા જોવા મળેલ છે.

જમીન

રાજકોટ જિલ્લાની પુર્વે તથા પશ્ચિમ અને મધ્ય વિસ્તારની જમીનની ફળદ્રુપતા મધ્યમ પ્રકારની છીછરી, ઢાળવાળી, મોરમ ધરાવતી છે. આ જમીનમાં નાઈટ્રોજન નુ પ્રમાણ સાધારણ છે. આ વિસ્તારમાં કોટડાસાંગાણી, લોધીકા, જામકંડોરણા, રાજકોટ, પડધરી, જસદણ તાલુકાનો સમાવેશ થાય છે.

ઉતર વિસ્તારની જમીન ઢાળવાળી ઓછા નિતાર શક્તિવાળી તથા ક્ષારના વધુ પ્રમાણવાળી જમીન છે. આ વિસ્તારમાં મોરબી, માળીયા(મી) તથા વાંકાનેર તાલુકાનો સમાવેશ થાય છે.

ઉપલેટા તથા ધોરાજી તાલુકાની જમીનમાં ભાદર સિંચાઈને વધુ પિયતથી જમીનની નીચેના સ્તરના સોડીયમ ક્ષારો ઉપરના સ્તરે આવતા જમીન ક્ષારીય બનાવવાનું પ્રમાણ જોવા મળેલ છે.

જમીનની ફળદ્રુપતા રાજકોટ જિલ્લાના પડધરી, મોરબી, માળીયા(મી), લોધીકા તાલુકાની જમીનમાં નાઈટ્રોજન પ્રમાણ મધ્યમ તથા અન્ય તાલુકામાં વધારે છે. ફોસ્ફરસનુ પ્રમાણ તમામ તાલુકાઓની જમીનમાં મધ્યમ તથા પોટાસનુ પ્રમાણ સારૂ છે.

જમીનનો ઉપયોગ-રાજકોટ જિલ્લામાં કુલ ભૌગોલીક વિસ્તાર તથા તે પૈકી જુદા હેતુ માટે ઉપયોગી જમીનમાં વિભાગની વિગત નિચે મુજબ છે.

ક્રમ	વિગત	વિસ્તાર હેક્ટરમાં
1	ભૌગોલીક વિસ્તાર	11,07,382
2	ખેડવાણ હેઠળ જમીન	7,63,179
3	ચાલુ પડતર જમીન	30,602
4	ખેડી શકાય તેવી પડતર જમીન	13,181
5	ગૌચર જમીન	89,130
6	અન્ય પડતર જમીન	13,181
7	પડતર જંગલ વિસ્તાર	36,813
8	એક કરતા વધુ વખત વાવેતર થતો વિસ્તાર	1,05,599

રાજકોટ જિલ્લામાં કુલ ૩,૨૩,૨૭૭ ખેડુત ખાતેદાર છે. આ ખાતેદાર પૈકી અનુ.જાતિના ૮૯૨૭ ખેડુતો, અન્ય જાતી ના ૩,૧૪,૩૫૦ ખેડુતો તેમજ કુલ ખેડુત ખાતેદારો પૈકી ૫૯,૫૫૭ સિમાન્ત ખેડુતો, ૧,૨૫,૦૪૪ નાના ખેડુતો ૧,૩૮,૬૭૬ મોટા ખેડુતો છે.

પાક પધ્ધતિ

રાજકોટ જિલ્લાના મુખ્ય પાકો તરીકે મગફળી, કપાસ અને તલ તથા એરંડા ના પાકનું વાવેતર થાય છે. આ ચારેય પાકો હેઠળનો વિસ્તાર અંદાજીત ૮૫ ટકા થાય છે. તે પૈકી નું મગફળી હેઠળનો વિસ્તાર ૩૫ થી ૪૦ ટકા તથા કપાસ પાક નું વાવેતર ૪૦ થી ૪૫ ટકા અને તલ તથા એરંડા પાક નું ૫ થી ૭ ટકા અંદાજીત થાય છે. માળીયા તાલુકામાં મગફળી નું ઓછું વાવેતર થાય છે. આ તાલુકામાં બીન પીયત કપાસ પાક નું વાવેતર વધુ થાય છે.

ઉપલેટા, ધોરાજી, જેતપુર, ગોંડલ, કોટડા સાંગાણી, લોધીકા, પડધરી, મોરબી, રાજકોટ, જસદણ, જામકંડોર ણા, તાલુકામાં ૩૫ થી ૪૦ ટકા મગફળી નું વાવેતર થાય છે. તથા ૪૦ થી ૫૫ ટકા બી.ટી. કપાસ પાક નું વાવેતર થાય છે. જ્યારે વાંકાનેર તાલુકા માં ૭૦ થી ૭૫ ટકા વિસ્તારમાં કપાસ પાક નું વાવેતર થાય છે.

અનિયમિત વરસાદની પરંપરા અવાર-નવાર રાજકોટ જિલ્લામાં સર્જાતી હોય ખરીફ પાકો પૈકીનાં તેલીબીયા પાકો જેવા કે તલ તથા દિવેલાના પાક વાવેતર હેઠળનો વિસ્તાર નીચે મુજબનો વધવા પામેલ છે.

ક્રમ	વર્ષ	તલ પાક નો વાવેતર વિસ્તાર	દિવેલા પાક નો વાવેતર વિસ્તાર
1	2008-09	26318	12825
2	2009-10	24030	25843
3	2010-11	19721	15576

પાક ઉત્પાદન માટે આકસ્મિક પાક આયોજન

વરસાદ ની અનિયમિતતા ને લઈને રાજકોટ જિલ્લા ના પાકોના વાવેતરમાં અગાઉના વર્ષો કરતા ભીન્તા જોવા મળેલ છે.વરસાદની અનિયમિતતા ને ધ્યાને લઈને જિલ્લામાં મુખ્ય પાકો પરના જોખમ સામે રક્ષણ મળી રહે તે માટે આંતરપાકો તથા મીશ્ર પાકો પધ્ધતિનું વાવેતર અપનાવવા ખેડૂતોએ શરૂઆત કરી છે.જેની માહિતી નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) કપાસ+ મગફળી પાક
- (2) કપાસ+કઠોળ પાક
- (3) મગફળી+દીવેલા પાક
- (4) મગફળી+તુવેર પાક

(1) સમયસર વરસાદ પડે તો

વિસ્તારને અનુરૂપ બધાજ પાકોનું વાવેતર સમયસર કરવું તથા નિચે મુજબના મુદા ધ્યાને લેવા.

ખેતીવાડી ખાતા/રાજ્યની કૃષિ યુનિ.એ ભલામણ કરેલ વધુ ઉત્પાદન આપતી જાતોના પ્રમાણીત બિયારણોનું વાવેતર કરવું.

સામાન્ય ચોમાસુ માટે નીચે મુજબ પાક અને જાતોની પંસદગી કરવી

વરસાદ નો સમય	પાક	પ્રમાણીત જાતો
જુન થી 15, જુલાઈ સુધીમાં સારો વરસાદ અડે ત્યારે	બાજરા	જીએચબી-538,558,,719,732
	જુવાર	જી.એસ.એચ-1, જીજે-39,40,41 તથા એફએસ-4,ઈ-56
	મગફળી	ઉભડી મગફળી-જીજી-2,5,6,7
		આડી મગફળી-જીએચુજી-10, જીજી-11,12,13 જીજીજી-17
		અર્ધ વેલડી મગફળી- જીજી-20, જીજીજી-22
	દીવેલા	જીસીએચ-2,4,5,6,7
	કપાસ	સંકર કપાસ-6,8,10 અને બીટી કપાસ ની માન્યતા પ્રાપ્ત જાતો
	મગ	ગુજ મગ-1,2,3,4 અને કે-851,મેહા,પુશા વિશાલ
	અડદ	દી-9,ગુજ અડદ-1,2
	તલ	ગુજ તલ-1,2,3,4,10
તુવેર	બીડીએન-2, વૈશાલી,	

- ▶ જમીનમાં રહેલા ભેજના પ્રમાણને ધ્યાને લઈ પાયાના અને પુર્તી ખાતર આપવા.
- ▶ ચાલુ વરસાદે પુર્તી ખાતર આપવા
- ▶ બીયારણને વાવતા પહેલા ભલામણ મુજબ કુગનાશક દવા નો પટ તથા જૈવિક ખાતરનો પટ આપી વાવેતર કરવું.
- ▶ સમયાંતરે આંતરખેડ નિદામણ દુર કરવું
- ▶ રોગ જીવાતના નિયંત્રણ માટે સંકલીત જીવાત નિયંત્રણ વ્યવસ્થા અપનાવવી.

વરસાદ નો સમય	પાક	પ્રમાણીત જાતો
15 ઓગષ્ટ સુધીમાં વરસાદ થાયતો	જુવાર	સીએસએચ-6, સીએફેસ-4 ધાસચારા માટે
	મગ	કે-851, ગુજ.મગ-1,2,4
	અડદ	ટી-9, ગુજ-અડદ-1
	દિવેલા	ગુજ.દીવેલા.ફાઈ-2,4,5,6,7
	કપાસ	ગુજ.કોટન-13,21,23
	તુવેર	બીડીએન-2, વૈશાલી, જીટી-100,101
	તલ	પુર્વા-1

- ▶ પાક ને આંતરખેડ અને હાથથી નિદામણમુક્ત રાખવું
- ▶ પાકમાં કટોકટી અવસ્થાએ પિયત આપવું.

15 સપ્ટેબર સુધીમાં વરસાદ પડે તો		ધાસચારાના પાકો જુવાર, મકાઈનું વાવેતર કરવું. જુવાર સુંઢીયુ-1049, જી-9, ગુંદરી, સી-10-2, જીએફએસ-4, એફએસ-35 મકાઈ-આફ્રિકન ટોલ
		ખરીફ પાક નિષ્ફળજાય તો જમીનમાં સંગ્રહિત થયેલ ભેજના પુરતા ઉપયોગ માટે ચણા પાક લેવા ગુજ.ચણા-1,2,3 અને 4 જેવી જાતો નું વાવેતર કરવું. રાઈ પાક તથા બીનપીયત ધઉ પાક નું વાવેતર કરવું

- ▶ પાકને નિદામણમુક્ત રાખવો
- ▶ નબળા છોડ ઉપાડી દુર કરવા અને આંતરખેડ કરવી.
- ▶ પૂર્તી ખાતર આપવાનું ટાળવું.
- ▶ પાકની કટોકટી અવસ્થાએ પિયત આપવું એકાન્તરે ચાસે પિયત આપવું.
- ▶ ડ્રીપ/સ્પ્રીકલરનો ઉપયોગ કરવો

6) ચોમાસુ વહેલુ પુરૂ થવુ

- ▶ પાકને નિદાણમુક્ત રાખવો
- ▶ એકમ વિસ્તારમાં છોડની સંખ્યા ઘટાડવી,નબળા છોડ ઉપાડી લેવા.
- ▶ દિવેલા જેવા પાકમાં પાનની સંખ્યા ઘટાડવી
- ▶ પિયતની સગવડ હોય તો કટોકટી અવસ્થાએ બચાવ પિયત આપવુ.
- ▶ ડ્રીપ/સ્પ્રીકલર સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવો.

7) ચોમાસુ પુરૂ થવાના અંત સમયે અને ઓકટબર માસની શરૂઆતમાં વધારે વરસાદ પડે તો

- ▶ રાયડો,પુર્વા તલ-1,ધાસચારાની જુવાર,કસુંબી,બીનપીયત ચણા નુ વાવેતર કરી શકાય
- ▶ રવિ પાકો માટે જમીન તૈયાર કરી આયોજન કરવુ બીન પીયત ધઉ અર્ધ શિયાળુ મકાઈ,ચણાનુ વાવેતર કરી શકાય.

6 પાકના પિયતની કટોકટીની અવસ્થા

જે તે વિસ્તારમાં પાકને પિયત આપવા માટેનો જથ્થો મર્યાદીત પ્રમાણમાં હોય અને જુદા જુદા પાક હેઠળનો પિયત વિસ્તાર વધારે હોય ત્યાં ઓછા પાણીના વપરાશથી વધુમાં વધુ પાક ઉત્પાદન લેવાય તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જરૂરી બને છે. આવા સંજોગોમાં જે તે પાક ની કટોકટી અવસ્થાએ અવશ્ય પિયત મળે તે ખાસ ધ્યાને લેવુ જોઈએ. કટોકટી અવસ્થાએ પાકને પુરક પિયત આપવાથી પાક ઉત્પાદનમાં ઘટાડો નિવારી શકાય છે. દરેક પાકની કટોકટી અવસ્થા જુદા જુદા સમયે આવે છે. તે સમયે દરમ્યાન પાકને ભેજની ખેંચ ન પડે તેની ખાસ કાળજી લેવી જોઈએ. ચોમાસા દરમ્યાન વરસાદના વહી જતાં વધારાના પાણીનો યોગ્ય રીતે સંગ્રહ કરી આ પાણીનો ઉપયોગ વિપરીત સંજોગોમાં પાક ની કટોકટીની અવસ્થા દરમ્યાન ઉપયોગમાં લઈ પાક ઉત્પાદન લેવામાં આયોજન કરવુ જોઈએ

જુદા જુદા પાકની કટોકટીની અવસ્થાઓ

અ.નં.	પાક નું નામ	પિયત માટેની કટોકટી અવસ્થા	વાવણી/રોપણી/તારીખના દિવસો
1	અ) ધાન્ય પાકો-		
	જુવાર	કુટ અવસ્થા	60-70
		દુધીયા દાણાની અવસ્થા	80-90
	બાજરી	કુટ અવસ્થા	25-35
		કુલ બેસવાની અવસ્થા	50-55
		દાણા દુધે ભરાવવાની અવસ્થા	70-75
	મકાઈ	મુછ આવવાની અવસ્થા	40-60
		દાણા દુધે આવે તે અવસ્થા એટલેકે ડોડાના વિકાસની અવસ્થા	70-75
	બ) કઠોળ વર્ગના પાકો		
	તુવેર	ફૂલોની શરૂઆતની અવસ્થા	70-90
		સીંગોમાં દાણા ભરવવાની અવસ્થા	100-110
	અડદ	કુલ બેસવાની અવસ્થા	35-40
		દાણા વિકાસની અવસ્થા	50-60
	ગુવાર	કુલ આવવાની	35-40
		દાણા વિકાસની અવસ્થા	50-60
	વાલ	ડાળી કુટવાને અવસ્થા	40-45
		કુલ બેસવાની અવસ્થા	70-75
		સીંગો બેસવાની અવસ્થા	95-100
	મગ	કુલ બેસવાની શરૂઆતની અવસ્થા	30-35
		દાણાનો વિકાસ થવાની અવસ્થા	40-45
	ક) તેલીબીયા		
	મગફળી	કુલ બેસવાની અવસ્થા	35-40
		સુયા બેસવાની અવસ્થા	55-60
		ડોડવાના વિકાસની અવસ્થા	70-80
	દિવેલા	કુલ બેસવાની અવસ્થા	35-40
		માળાના વિકાસની અવસ્થા	60-75

	તલ	કુલ બેસવાની અવસ્થા	30-40
		ડોડવા બેસવાની અવસ્થા	50-60
	કપાસ	કુલો અને ડાળીની શરૂઆતની અવસ્થા	60-70
		ભમરી બેસવાની અવસ્થા	95-105
		નાના સોપારી જેવા જીડવાની અવસ્થા	120-130
		જીડવા ફાટવાની અવસ્થાએ	145-160
	શાકભાજી	લાંબા ગાળાનો ખરીફ પાક હોય ફૂલ આવતા પહેલા વાનસ્પાતીક વૃદ્ધી માટે માફકસર ભેજ રાખવો	
	રીંગણી,મરચી,ટામેટા	કુલ આવવાની શરૂઆત થયા પછે સમયાતરે સતત પુરા જીવનકાળ દરમ્યાન જરૂરી છે.	35-45

રાજકોટ જિલ્લા ની સુકી ખેતી વિસ્તાર માટે અગત્યના મુદ્દા

- ▶ સુકી ખેતી વિસ્તારમાં કયા કયા પ્રકારના પાક વાવવા અથવા પાકની કઈ જાત વાવણી કે જેથીને થોડી ઘણે અંશે ઉત્પાદન વધારી શકાય અથવા તો સ્થિર ઉત્પાદન મેળવી શકાય તે માટે નીચે મુજબના મિદ્ધા ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.
- ▶ ટુક ગાળાના પાક અને જાતોની પંસદગી કરવી
- ▶ વહેલી પાકતી જાતો પસંદ કરવી.
- ▶ જે પાકોની મુળ રચના સારી રીતે ફેલાયેલી હોય અને જમીનમાથી ભેજ ખેંચવાની શક્તિ સારી હોય તેવા પાક પંસદ કરવા
- ▶ ઓછા ભેજની જરૂરીયાતવાળા પાક પંસદ કરવા.
- ▶ ભેજની અછત સામે ટકકર ઝીલી શકે તેવા પાક અને પાકની જાતોની પંસદગી કરવી. જમીનમાં સેન્દ્રીય તત્વ પુરતા પ્રમાણમાં ઉમેરવું.

રાજકોટ જિલ્લાની સુકી ખેતી વિસ્તાર માટે આકસ્મિક

પાક આયોજન અંગે પાયાની ભલામણ

- ▶ જળ અને જમીન સંરક્ષણ માટે વોટરશેડનો અભિગમ અપનાવવો.
- ▶ વરસાદના વધારાના વહી જતા પાણીનો ખેત તલાવડી,ચેકડેમમા સંગ્રહ કરવો.
- ▶ સમયસરની વાવણી માટે અગાઉથી જમીન તૈયાર કરવી.

- ▶ ડાઠની વિરૂધ્ધ દિશામાં તમામ ખેતી કાર્યો અને વાવેતર કરવુ.
- ▶ જમીનમાં ગળતીયું અથવા છાણીયુ ખાતર અને રાસાયીણક ખાતર ભલામણ મુંજબ આપવા.
- ▶ બીજને વાવતા પહેલા ભલામણ મુજબ કુગનાશક દવા તથા જૈવિક ખાતરનો પટ આપી વાવેતર કરવુ.
- ▶ મગફળી,બાજરી,જુવાર અને કપાસ જેવા પાકો વરસાદ થાય કે તુરતજ વાવી દેવા.
- ▶ ચોમાસુ મોડુ બેસે તો વાવણી લાયક વરસાદ થાય તો વેલડી જાતની મગફળી ન વાવતા ઉભડી જાત વાવવી.
- ▶ સમયસરના પાક સંરક્ષણના પગલા લેવા.
- ▶ આંતર પાક પધ્ધતી અપનાવી જોખમમા ઘટાડો કરવો.
- ▶ સુકી ખેતી વિસ્તાર માટે ભલામણ મુજબ પાક અને જાતોનો ઉપયોગ કરવો.
- ▶ ખેતરને ફરતે પાળા બનાવી વરસાદનુ પાણી જમીનમાં ઉતારવુ.
- ▶ નિષ્ફળ ગયેલ કુવા,બોર યોગ્ય પધ્ધતિથી રીચાર્જ કરવા.
- ▶ જળ અને જમીન સંરક્ષણના યોગ્ય પગલા લેવા. જમીન સમતળ કરવી અને મલ્ચીંગ કરવી.
- ▶ દરેક પાકના વિસ્તારને અનુરૂપ ભલામણ કરેલ પ્રમાણીત બિયારણનો ઉપયોગ કરવો.
- ▶ ભલામણ મુજબ બીજના દરનો ઉપયોગ કરવો.
- ▶ પાકની કટોકટી અવસ્થાએ પિયત આપવુ.

9 અન્ય ચાવીરૂપ ભલામણો

- ▶ બાજરી,જુવાર અને મગફળી પાક માટે સામાન્ય સંજોગોમાં વધુ પડતી ઉંડી ખેડનો ખર્ચ કરવાની જરૂર નથી.
- ▶ ભલામણ મુજબ બીજના દરનુ ઉપયોગ કરવો.
- ▶ બીજને દવાનો પટ આપી વાવેતર કરવુ.
- ▶ મગફળી સુચા બેસતી વખતે,ડોડવાના વિકાસ વખતે ભેજની ખેચ હોય તો પુરક પાણી આપવુ.
- ▶ મગફળી જીએયુજી-10 ને જ્યારે ભેજની ખેચ વર્તાય ત્યારે હળવુ પાણી રેલાવીને આપવાથી નફાકારક ઉત્પાદન મેળવી શકાય છે.
- ▶ સેમી સ્પ્રેડીંગ જાત જીજી-20 નુ વાવેતર કરવુ.

સુકી ખેતી વિસ્તારમાં પાક નિષ્ફળતાનું જોખમ ઘટાડવા તેમજ ઉત્પાદન વધારવા માટે આંતર પાકપદ્ધતીની નીચે મુજબની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

અ.ન.	મુખ્ય પાક-આંતર પાક	હારનો ગુણોતર
1	મગફળી+તુવેર	3:1
2	મગફળી+દિવેલા	3:1
3	મગફળી+તલ	6:3
4	કપાસ(જોડીયા હાર-મગફળી/મગ	2:1
5	કપાસ+તલ/મગ/અડદ	1:1
6	બાજરી+તુવેર	2:1
7	જુવાર+તુવેર	1:1

- ફેક્ટરદીઠ વધુ વળતર મેળવવા માટે એકલા દિવેલાની વાવણીને બદલે આંતર પાક તરીકે (90 સે.મી.) ના અંતરે તલ 1:1 દિવેલા (120સે.મી) તલ1:2 અથવા દિવેલ (90સે.મી) મગફળી 1:1 ની વાવણી કરવી

વ્યાપક સંદર્ભમાં વાતાવરણીય વિભાગ માટે 2012 ના વર્ષનું
આકસ્મિક પાક આયોજન વરસાદની અનિયમિતતા સામે આકસ્મિક
પાક આયોજન અંગેના પગલા

કૃષિ વાતાવરણનું નામ	ચોમાસુ શરૂ થવામાં વિલંબ	ચોમાસુ શરૂ થયા બાદ બે વરસાદ વચ્ચેલાંબો ગાળો	ચોમાસુ વહેલુ પુરૂ થવું	સામાન્ય સરેરાશ કરતા અને વધારે વરસાદ પડે
ઉત્તર સૌરાષ્ટ્ર એગ્રો કલાઈમેટીક ઝોન (રાજકોટ)	મગફળીની વેલડી જાતને બદલે ઉભડી જાત ભલામણ કરવામાં આવે છે. મગફળી સ્થાને જુવાર,અડદ,મગ અને દીવેલા જેવા પાક વાવવામાટે ભલામણ કરવામાં આવે છે. દરેક પાકની ભલામણ કરેલ જાતો નીચે પ્રમાણ છે. ►મગફળી ઉભડી જીજી-2,જીજી- 5,જીજી-7,(જુલાઈ પહેલા અઠવાડીયા સુધી ►મગફળી સ્થાને હા.દીવેલા જેવા પાક વાવવા માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે.	નીચે જણાવેલ ખેતી ખેતીકર્યા માટે ખેડુતોને સલાહ આપશો ►નિદામણનો નાશ કરવો ►છોડની સંખ્યા ઘટાડવી. ►આંતર ખેડ કરવી. ►જયા શક્ય હોય ત્યાં એકાંતરે પિયત આપવું ►પ્રાચ્ય પિયત પાણીનો કરકસરભર્યા અને કાર્યક્ષમ ઉપયોગ કરવો,તેમજ છોડની કટોકટીની અવસ્થા દરમ્યાન પિયત આપવું. ►ટ્રીપ કે સ્પ્રીકલર પધ્ધતિના સાધનો વસાવ્યા હોય તો તેનાથી સિંચાઈ કરવી.	પિયતની કરકસરચુકત કાર્યક્ષમ પિયત પધ્ધતિ જેવી કે ►એકાંતરે ચાસમાં પિયત આપવું. ►પાકની હાર નજીક પિયત આપવું. ►પિયતની આધુનિક પીયત પધ્ધતિ જેવી કે કુવારા પિયત પધ્ધતિ અથવા તો ટપક પિયત પધ્ધતિના સાધનો ઉપલબ્ધ હોયતો તેનો ઉપયોગ કરવો. ►ધાન્ય પાકના જુના પાનની છટણી કરવી.	►જમીનમાં કોઈ પણ સંજોગોમાં પાણીનો ભરાવો થવા દેવો નહી. ►સામાન્ય વરાપની પરિસ્થિતી થાય ત્યારે ખેડ/આંતરખેડ કરવી. ►પુર્તી ખાતર એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં જ આપવું. ►રોગજીવાતના નિયંત્રણ માટે સમયસરના ઉપયો યોજવા ►મગફળી જેવા પાક નિષ્કળ જાય તેવા સંજોગોમાં અર્ધરબી તલ પૂર્વા-1 નું વાવેતર કરવું. ►મગફળી,કપાસ પાકમાં ભલામણ કરેલ આંતર પાક પધ્ધતિ અપનાવવી.

	<p>▶ હા.દીવેલા જી.સી.એચ- 2,4,5,6,7</p> <p>▶ મગ-ગુ-1,24 અને કે-851</p> <p>▶ અડદ-9 ગુ.અડદ—1</p> <p>▶ જુવાર ધાસચારા તથા દાણા માટે- જી.જે.- 35,37,39,40,41</p> <p>▶ ધાસ માટે-એસ- 1049 છાસટીઓ,સોલાપુરી એફ.એસ.- 35,જી.એફ.એસ.- 4,5,6</p>	<p>▶ શક્ય હોય ત્યાં પોલીથીલીન બે ચાસ વચ્ચે પાથરી મલ્ચીંગ કરવાથી જમીનમાં ભેજ અને ઉષ્ણતામાન જળવાઈ રહે</p>		<p>▶ રવિ પાક માટે આયોજન અને જમીનને તૈયારી કરવી.</p> <p>▶ ધાસચારાના પાકો જુવાર,મકાઈનું વાવેતર કરવું જુવાર સુંઢીયુ-1049,જી- 9,ગુંદરી,સી-10-2 જીએફએસ- 4,એફએસ-35,મકાઈ- આફ્રિકન ટોલ</p> <p>▶ ખરીફ પાક નિષ્ફળ જાયતો જમીનમાં સંગ્રહિત થયેલ ભેજના પુરતા ઉપયોગ માટે ચણા પાક લેવો ગુજ.ચણા-1,2,3 અને 4 જેવી જાતોનું વાવેતર કરવું</p>
--	---	---	--	---

પત્રક-૨

ચોમાસુ શરૂ થવામાં વિલંબ થવા પામે તો કયા કયા પાક વાવવા તેની વિગતવાર ભલામણ દર્શાવતું પત્રક

વિભાગ-૩	જિલ્લો-રાજકોટ	
સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તાર વરસાદ(ચોમાસુ) પરીસ્થિતી	જુવાર	સીએસએચ-5,6 જીજે-35,37,38,39,40,41 જીસીએચ-1,એફએસ-4,ઈ-56 ધાસચારા માટે-એસ-1049,છસટીયો,સોલાપુરી
જુનથી 15 મી જુલાઈ	બાજરી	જીએચબી-538,558,577,719,744,732 એમેચ-169
	મગફળી	ઉભડી-જીજી-2,5,6,7
		આડી-જીએચજી-10,જીજી-11,12,13 જીજેજી-17
		અર્ધવેલડી-જીજી-20,જીજેજી-22
	દિવેલા	જીએચસીએસએચ-1,જીસીએચ-2,4,5,6,7
	કપાસ	સંકર કપાસ-6,8,10 અને બીટી કપાસ સરકારશ્રી દ્વારા માન્ય કરેલ બી.ટી.કપાસની જાતો
	મગ	કે-851,જી.એમ-1,2,4
	અડદ	ટી-9,અડદ-1
	ચોળા	ગુજ ચોળા-4,5
	તલ	ગુજ તલ-1,2,3,4 પુર્વા-1
	મઠ	ગુજ-મઠ-1
	તુવેર	બીડીએન-2,ગુજ-તુવેર-100,101,વૈશાલી
	ગુવાર	એચજી-75,ગુજરાત-1,2
	મકાઈ	ગુજ-1,2 ગંગા સફેદ-2
મધ્ય ઓગષ્ટ (15 મી ઓગષ્ટ)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ કપાસ ▶ તલ(પુર્વા-1) નુ વાવેતર કરવુ ▶ જુવાર ધાસચારા માટે ▶ અડદ,મગ પાક વાવવા માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે. ▶ દીવેલા જીએચસીએચ-1,જીસીએચ-2,4,5,6,7 ▶ મગ-ગુજ-1,2 કે-851 ▶ જુવાર,મકાઈ જેવા ધાસ ચારના પાકો વાવવા 	

	<p>▶ ગુંદરી જુવાર,સોલાપુરી જુવાર જેવા ટુંકા જેવનકાળ ધરાવતા પાકનું વાવેતર કરવું.</p> <p>▶ ઉભડી મગફળી માત્ર બિયારણ પુરતી જ વાવવી જોઈએ.</p>
મધ્ય સપ્ટેમ્બર થી ઓક્ટોમ્બર માં વધુ વરસાદ પડે તો	<p>1) ધાસચારાની જુવાર,ચણા,રાયડો અને કંસંબીનું વાવેતર કરી શકાય.</p> <p>2) સંકર જુવાર વાવેલહોય તો તેના અરોડા રાખી શકાય છે.</p> <p>3) પાછોતરો વરસાદ થવાની સંભાવનાનો લાભ લેવા માટે મગફળી અને બાજરીના પાકમાં ભલામણ કરેલ આંતરપાક પદ્ધતિ/રીલે પદ્ધતિ અપનાવવાનું રાખવું</p>

રાજ્યમાં અતિવૃષ્ટિ પુરની પરિસ્થિતિમાં પાક બચાવવા માટેની ખેડૂતોને ભલામણ

રાજકોટ જિલ્લામાં વરસાદની અનિયમીતતાને કારણે ધણીવાર ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન ઓગસ્ટ સપ્ટેમ્બર માસમાં ભારે અતિભારે વરસાદ થતાં પુરની પરિસ્થિતિ ઉભી થવા પામે છે. જેથી અસરગ્રસ્ત સંબંધીત વિસ્તારોમાં ખેતરોના ઉભા પાકને બચાવવા તથા પાક સંપૂર્ણ નિષ્ફળ ગયો હોય ત્યાં તથા નવા પાકનું વાવેતર કરવા નીચે જણાવ્યા મુજબની ખેડૂતોને ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ઉભા પાકને બચાવવા માટે

- ▶ શક્ય તેટલી ઝડપે ખેતરમાં ભરાયેલ પાણીનો પાણીનો નિકાલ કરવો
- ▶ પાકની અવસ્થાને ધ્યાને લઈ પુર્તી ખાતરનો હપ્તો આપવો તથા એમોનીયમ સલ્ફેટનો ઉપયોગ કરવો
- ▶ મગફળીના પાકમાં લોહ તત્વની ઉણપના કારણે પાન પીળા પડી ગયેલ હોય તો 10 લી. પાણીમાં 50 ગ્રામ હીરાકશી(ફેરસ સલ્ફેટ) અને 25 મી.લી ચુનાનું દ્રાણ ભેળવીને છંટકાવ કરવો.
- ▶ કપાસના પાકમાં ચુસિયા તથા ઈયળ વર્ગની જીવાતનો ઉપદ્રવ જણાય તો મોનોકોટોફોસ 10 મી.લી 10 લીટર પાણીમાં ભેળવી ને છંટકાવ કરવો.
- ▶ કપાસના પાકમાં મુળખાઈના રોગના નિયંત્રણ માટે ઝાયનેબ 25 ગ્રામ,મેન્કોઝેબ 25 ગ્રામ પ્રમાણે ઓગાળી દ્રાવણ છોડના મુળમાં રેડવું
- ▶ તલના પાકમાં કાળીચો(બ્લાઈટ) રોગના નિયંત્રણ માટે 10 લીટર પાણીમાં કોપર કોપર ઓક્સીકલોરાઈડ -30 ગ્રામ અથવા મેન્કોઝેબ 25 ગ્રામ ઓગાળીને વારા ફરતી છંટકાવ કરવો.
- ▶ મગફળીના પાકમાં ગેરૂ અને ટીક્કા રોગના નિયંત્રણ માટે 10 લીટર પાણીમાં કાર્બેન્ડીઝીમ

5 ગ્રામ અથવા મેન્કોઝેબ-25 ગ્રામ અથવા કલોરોથેલોનીલ 25 ગ્રામ પૈકી કોઈ એક દવાનો
છંટકાવ કરવો અને જરૂર જણાય તો વારા ફરતી 10-12 દિવસના અંતરે ફરી છંટકાવ કરવો.
►દિવેલાના પાકમાં ઘોડીયા ઈયળના નિયંત્રણ માટે કિવાનાલફોસ-20 મી.લી, 10 લીટર
પાણીમાં ઓગાળી છંટકાવ કરવો.